

<https://doi.org/10.53656/his2021-2-5-bgusa>

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

БЪЛГАРО-АМЕРИКАНСКИ КОНТАКТИ В СФЕРАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА СЛЕД КРАЯ НА СТУДЕНАТА ВОЙНА

Симона Самуилова

Институт за исторически изследвания – БАН

Резюме. Целта на настоящата статия е изследване на историята на българо-американските отношения след края на Студената война с акцент върху промените, които настъпват в научните и образователните контакти. Проучването се базира на необнародвани документи от Научния архив на БАН, Дипломатическия архив на Министерството на външните работи, Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българска народна армия, официални документи и публикувани данни на американските образователни и научни институции, изследванията на водещи автори и участници в събитията. Анализът на измененията в двустранното сътрудничество след края на Студената война показва, че образователните обменни програми на неправителствените организации на САЩ от периода преди 1989 г. се оказват неспособни на бърза трансформация спрямо новите политически условия. Тяхното място е заето от американските университети, които се оказват далеч „по-гъвкави“ и способни да отговорят на променящите се нужди на времето.

Ключови думи: САЩ; България; Американски университет в България; Американски колеж в София; Фулбрайт, образователен обмен

Присъединяването на България към страните от Централна и Източна Европа, предприели стъпки към демокрация и пазарна икономика, поставя началото на нов етап от развитието на българо-американските политически отношения и предизвиква рязко засилване на съществуващите контакти в сферата на образованието и науката. Отмяната на ръководната роля на БКП в началото на 1990 г. слага край на държавния контрол и централизираната политика по отношение на образователните и научните връзки с чужди държави. Всичко това заедно с отварянето на България към Запада създава предпоставки за разширяване и развитие на нови форми на сътрудничество със Съединените щати в различни области. Целта на настоящата статия е изследване на историята на българо-американските отношения след края на Студената война с акцент върху промените, които настъпват

в научните и образователните контакти през първите години от прехода на България към демокрация и пазарна икономика. Проучването се базира на необнародвани документи от българските архиви, официални документи и публикувани данни на американските образователни и научни институции, информация от периодичния печат, изследванията на водещи автори и участници в събитията.

По своите специфики развитието на българо-американските контакти в изследваните области може да бъде разделено на три периода. Първият период обхваща времето от средата на XIX в. до Втората световна война, вторият – от края на Втората световна война до 1989 г., третият протича от началото на 90-те години на XX в. насетне. Историята на българо-американските отношения датира от първата половина на XIX в., когато американските протестантски мисионери „откриват българите“ (Clark 1979, p. 477) като отделен етнос сред християните, населяващи Османската империя. В научната литература е утвърдено схващането, че нарасналата икономическа и политическа сила на Съединените щати през XIX в. намира израз в първоначални усилия за разпространение на културно влияние извън границите на американския континент, осъществявани от мисионерските дружества. Тяхната дейност е определяна като „християнски империализъм“ и „културен империализъм“ (Harris 1991, p. 309 – 338; Kenny 2015, p. 1). Историята на американските протестантски организации в България и на Балканите през XIX и XX в. е предмет на множество научни изследвания както на български, така и на американски автори. Едни от най-значимите публикации са дело на: Петър Шопов, Веселин Трайков, Андрей Пантев, Христо Христов, Георги Генов, Иван Илчев, Пламен Митев¹⁾. Приноси към разработването на темата от американска страна имат: Джеймс Ф. Кларк, Татяна Несторова, Марин Пундев, Уилям Хол, Филип Шашко²⁾. Образованието е този аспект от дейността на американските мисионери, оставил „най-дълбоки следи сред българското население“ (Petkov 2004, p. 26 – 38; Tanchev 2004, p. 159 – 169). То е обект на редица изследвания, посветени на историята на американските мисионерски училища в България (Velichkov 1985, p. 270 – 298; 1997 p. 13 – 49). Според Танчев до Първата световна война в страната е изградена мрежа от американски институции, които включват целия спектър на една образователна система: предучилищно образование, основни и прогимназиални училища, педагогически курсове, професионални училища, светски учебни заведения (Tanchev 2004, p. 159 – 169). Той изследва и другия аспект от българо-американското образователно общуване – на българи, които продължават обучението си в Съединените щати. Без да се ангажира с посочване на точната им бройка, по неговите оценки до Първата световна война те наброяват около сто души (Tanchev 1992). Според Никола Алтънков през този период интерес към продължаване на образованието си в САЩ проявяват българи от средите на протестантската общност, а тяхното обучение зад граница е осъществено с финансовата помощ на американските мисионерски организации (Altankov 1979, p. 19). Липсата на финансова подкрепа от страна на българската държава

Танчев обяснява с голямата географска отдалеченост и съображения от религиозен характер, свързани с опасността от протестантско проникване (Tanchev 1992, p. 131 – 145).

Развитието на българо-американските контакти в сферата на образованието и науката по време на Студената война е проучвано от автора на настоящата статия³⁾. Историята на двустранните връзки в посочените области след 1989 г. е неизследвана проблематика. Някои аспекти от нея попадат в по-големия научен дебат за „експорта“ на американския образователен модел по света. Редица автори разглеждат създаването и развитието на Американския университет в България (АУБ) в контекста на „глобализирането“ на висшето образование на САЩ в края на XX в. (Tzvetkova 2013, p. 87 – 97; Amthor & Metzger 2014, p. 65 – 80; Graham 2016, p. 5, 8; Long 2018, p. 157, 159, 166;). Един от първите преподаватели в АУБ – Робърт Филипс – проследява историята и превръщането му във водеща образователна институция на Балканите (Phillips 2004, p. 884 – 891; 2012, p. 8 – 13).

За да се отбележат промените, които настъпват в образователното и научното сътрудничество между България и САЩ след 1989 г., трябва да се разгледат накратко двустранните контакти в предходния период. След възстановяването на българо-американските дипломатически отношения през 1959 г.⁴⁾ двете държави демонстрират интерес и към възобновяване на културните и научно-образователните контакти. От българската страна тази дейност се ръководи от Комитета за приятелство и културни връзки с чужбина, а след 1969 г. от Държавния комитет за наука и технически прогрес⁵⁾, както и от Министерството на външните работи. Що се отнася до американската страна, то Държавният департамент използва традиционния си похват на прехвърляне на отговорността по провеждането на научните и образователните си контакти с чужди държави на неправителствения си сектор. В случая с Източния блок неправителствените организации разполагат с далеч по-голяма свобода на действие пред правителствено спонсорираните програми. Последните поддържат ограничени квоти за обмен, договарят се на всеки две години и зависят от политическите отношения между двата противникови лагера. В българо-американските обменни програми участват: Междууниверситетски комитет (от 1963 г.), наследен от АЙРЕКС през 1969 г., Фондация Форд (през 1968 г.), Национална академия на науките/НАН (от 1970 г.) и Национална научна фондация/ННФ (от 1978 г.)⁶⁾. През 1977 г. вследствие на процеса на разведвяване и на подписването на Хелзинкския акт (1975)⁷⁾ между САЩ и България е сключена „Спогодба за обмен и сътрудничество в областта на културата, науката, образованието и техниката“⁸⁾, която регулира действащите програми, без да разшири техния обхват. Обменните дейности до 1989 г. включват размяна на научни специалисти основно от БАН и представители на академичната общност на Съединените щати. Студентски обмен не се допуска от българските власти до края на Студената война с оглед недопускане на американско влияние и „разложителна дейност сред социалистическата младеж“⁹⁾. На специализация ид-

ват представители на хуманитарните науки – историци, българисти, социолози, етнологии. Същевременно българските власти се стремят да си осигурят достъп до американските науки и технологии чрез изпращането на специалисти от природо-математическите науки. Всички български участници са обект на проучване от органите на Държавна сигурност с цел да не се допускат „неподходящи“ лица в САЩ¹⁰). От 1967 г. нататък започва да се провежда скромнен академичен обмен по програмата Фулбрайт в отсъствието на междудържавно споразумение. Той включва годишна размяна на един до двама университетски преподаватели по английски език, изпращани в Софийския и Великотърновския университет и на един-двама лектори по български език, командировани в Съединените щати. Трудно може да се определи точният брой на участниците в научно-образователния обмен до 1989 г. – а и след това, тъй като от американска страна програмите са администрирани от различни организации, а в българските архиви се споменават имената на отделни специализанти. През 2011 г. АЙРЕКС публикува списък на разменените участници между 1963 – 1980 г.¹¹) За този период на специализация пътуват около 100 български и 100 американски учени. След 1989 г. научно-образователното сътрудничество с американските неправителствени организации продължава да се развива на базата на междудържавното споразумение от 1977 г., както и на подписваните периодично двугодишни планове за обмен. В справка за двустранните културни отношения на Министерство на външните работи от 1990 г. е отбелязано, че средно по около 30 българи на година постъпват на работа в американски научни и образователни институции на базата на лични контакти от преди 1989 г. или чрез участие в отворени конкурси¹²). Този процес е известен в науката с термина „изтичане на умове“ (Brain Drain), като в началото на 90-те години в САЩ ежегодно пристигат по 90 – 100 хил. висококвалифицирани специалисти от целия свят (Marinov 2007, p. 20).

В двустранното научно-образователно сътрудничество през Студената война участват в качеството си на автономни институции и американските университети. След 1990 г. българските висши училища претърпяват трансформация от свръх-регулиране към академична и институционална автономия, която открива пътя за активизиране на междууниверситетското сътрудничество. Още през 1989 г. е сключено споразумение с Университета Джон Хопкинс, който на следващата година приема първите български специализанти¹³). Продължават и се разширяват контактите с Южноилинойския университет в гр. Карбондейл (SIU)¹⁴). Връзките с него датират от 1985 г., като основната форма на сътрудничество включва краткосрочни и дългосрочни визити на докторанти от областта на природо-математическите, хуманитарните и обществените науки. С Университета на Делауер (UD) продължава съвместната дейност от областта на природо-математическите науки. През 1991 г. с грант от страна на Агенцията за международно развитие в размер на 1,5 млн. щатски долара UD съвместно със СУ започват да развиват проект за обучение на български студенти от областта на

мениджмънта¹⁵⁾. От 1991 г. насетне Селскостопанската академия развива активна дейност с щатския университет на Оклахома (OSU). Двете институции водят преговори за създаване на международен университет по селско стопанство и агробизнес в София¹⁶⁾. След 1989 г. формите на сътрудничество между американските висши училища и българските им партньори в лицето на СУ, БАН, ВМЕИ (от 1995 Технически университет) се разширяват в посока нови научни направления като икономика, мениджмънт, екология. По неформален път започват да се организират специализации в областта на изчислителната техника и „чувствителни“ области, каквито до 1989 г. не се допускат от американска страна, а в началото на 90-те години не са позволени в програмите на АЙРЕКС, НАН и ННФ¹⁷⁾.

Демократичните промени от края на 1989 г. и отварянето на България към Запада предизвикват рязко засилване на интереса на студенти и докторанти към американските образователни и научни институции. Възможностите за обучение в чужбина стават всеобщо достояние и обикновено завършват с открити състезания. Увеличават се предложенията за обучение в социалните и хуманитарните науки, право, бизнес, публична администрация¹⁸⁾. Политическите пречки за следване или специализация в САЩ от предходния период са заменени от финансови. В началото на 90-те години посолството на Съединените щати в София и международната организация фондация „Св. св. Кирил и Методи“ създават система за провеждане на изпити и за изпращане на най-добрите български студенти в САЩ¹⁹⁾. Федералното правителство осигурява стипендии за американски университети и чрез закона в подкрепа на източноевропейските демокрации, приет от президентската администрация на Джордж Буш-старши през 1989 г.²⁰⁾. Така постепенно започва да се увеличава количеството на българските студенти в американските университети като в периода 1994 – 1995 и 1995 – 1996 г. те заемат четвърто място по численост след Русия, Полша и страните от бивша Югославия²¹⁾.

Силният интерес към образователните институции на Съединените щати сред българите води до реализиране на една от най-мощните двустранни инициативи в изследваната област – основаване на Американски университет в България (Благоевград). АУБ е създаден с подкрепата на Елиана Масева – „първият демократично избран кмет“ на град Благоевград²²⁾, президента на Р България Желю Желев, фондация „Отворено общество“ (Phillips 2012, р. 5). Дейни участници в реализирането на инициативата от американска страна са културното аташе на посолството на САЩ в София Джон Мензийс и посланик Сол Полански (1987 – 1990). Проектът на бъдещия университет е реализиран от представители на университета на щата Мейн, някои от които се включват и в неговото първоначално администриране (Phillips 2012, р. 9). АУБ получава финансиране от федералното правителство чрез Агенцията за международно развитие (до 2007 г.). Университетът следва традиционния американски модел на образование (liberal arts) с обучение на английски език от чуждестранни преподаватели. Целта му е да привлича най-добрите англоговорящи студенти – бъдещите лидери на реги-

она. Той отваря врати през 1991 г. с 16 преподаватели и 208 студенти²³⁾. Четири години след създаването си е определен от американската страна за най-големия проект на САЩ в България с годишна финансова подкрепа в размер на 10 млн. долара²⁴⁾. Демократичните промени създават условия за подновяване на „експорта“ на американския модел на образование след близо 50-годишно прекъсване. Едновременно с АУБ отварят врати Американски университет в Армения (AUA), Централноевропейски университет (CEU) в Унгария и Румъно-американски университет (Long 2018, р. 190). През 1993 г. е създаден Американски университет на Киргизстан, а през 1997 г. са основани Украино-американски университет в Киев и Американски университет в Хърватска. Разпространението на този вид образователни институции по целия свят след 1990 г. е определено като „глобализиране“ на американското висше образование (Long 2018, р. 10).

1992 г. свидетелства за едно знаменателно събитие от историята на българо-американските образователни контакти – възстановяването на Американския колеж в София, закрит през 1942 г. Той отваря врати след многобройни искания от страна на бивши възпитаници и с финансовата подкрепа на посолството на САЩ. Д-р Роджър Уитакър, участник в образователните обменни програми на АЙРЕКС в България през 1975–1976 г., става първият директор на възстановеното учебно заведение. До 2007 г. Американският колеж е подпомаган финансово от Агенцията за международно развитие, а след това – от наследилата го фондация „Америка за България“²⁵⁾.

Третата голяма българо-американска инициатива в областта на образованието и науката е официализирана на 9 февруари 1993 г. Тогава е учредена българо-американска комисия за образователен обмен „Фулбрайт“ по силата на двустранно споразумение между правителствата на двете държави²⁶⁾. Официалното навлизане на програмата в България позволява разширяване на съвместната научно-образователна дейност в посока размяна на учени, докторанти, учители и специалисти, разпространение на информация за американските висши учебни заведения, както и увеличаване броя на участниците в двете посоки. По данни на комисията от 1967 до 1993 г. броят на българските участници в програмата е 102, а на американските 80²⁷⁾. След 1993 г. „Фулбрайт“ осигурява стипендии на български и американски специалисти за преподавателска и изследователска дейност, за магистърски и докторски програми, за обмен на учители и училищни директори, за провеждане на летни институти по американистика, програма за Фулбрайтови експерти и др.

Политическите промени от края на 1989 г. създават условия за нормализиране на българо-американските политически отношения и за развитие на ползотворно сътрудничество между двете държави в областта на образованието и науката. Усилията на Вашингтон в изследваните области през първите години на прехода към демокрация и пазарна икономика са насочени към продължаване на научното и образователното сътрудничество от предходния период, към осигуряване на финансова подкрепа за създаване на образователни институции по американски мо-

дел в България, към официализиране на програмата „Фулбрайт“. Възникването на американски образователни институции след 1989 г. е резултат от съчетаването на благоприятни външни и вътрешни фактори. Външните са свързани с американските външнополитически цели в конкретния исторически момент. При управлението на Джордж Буш-старши и през първите години от управлението на неговия наследник Бил Клинтън демократизацията на Източна Европа е приоритетна цел на Вашингтон. Създаването на институции, следващи американския модел на образование, се разглежда от американските политици като ключов елемент от процеса на демократизация и преход към пазарна икономика. Вътрешните фактори са свързани с наличието на подходящи условия за създаване на американски образователни институции в отделните държави. В България те включват съчетаване на традиционните двустранни връзки в областта на образованието и науката, продължили и през Студената война, силният интерес на българите към американския модел на образование и подкрепата на прозападните политически сили.

Демократичните промени и краят на държавния монопол върху научните и образователните контакти с чужди държави създават условия за свободно общуване между българи и американци, за подем на неформалните контакти в образователната и научната област. Изследването на измененията, които настъпват в двустранното сътрудничество след края на Студената война, показва, че обменните програми на АЙРЕКС, НАН и ННФ (включени в клаузите на българо-американското споразумение от 1977 г.) се оказват неспособни на бърза трансформация спрямо новите политически условия. Тяхното място е заето от университетите, които се оказват далеч по-„гъвкави“ и способни да отговорят на променящите се нужди на времето. Дейността им е подкрепена финансово от Държавния департамент, за което има няколко обяснения. На първо място, Вашингтон остава верен на традиционния си подход за прехвърляне на отговорността на културно-образователните си отношения с чужди държави на неправителствения си сектор. На второ място, трябва да се отбележи липсата на административен капацитет за взаимодействие с държавите от Централна и Източна Европа в изследваните области. Децентрализираният подход отразява и убеждението на американските политици, че използването на организации с нестопанска цел създава по-богати и трайни взаимоотношения между хората в отделните страни. Той дава възможност за допълнително финансиране на американските университети, което увеличава и поддръжниците на този вид международни начинания сред академичната общност в САЩ.

БЕЛЕЖКИ

1. Шопов, П. 1974. Пропагандата и просветната дейност на американските протестантски мисионери в българските земи през XIX в. В: *Известия на института за история*, Т. 23, с. 149 – 184; Трайков, В. 1979. Протестантските мисионери и борбата на българския народ за църковна независимост. В: *България в*

- света от древността до наши дни. Т. 1, с. 461 – 468; Пантев, А., 1986. *Историческата българистика в Англия и САЩ (1856-1919)*. София: Наука и изкуство; Христов, Х., 1981. Протестантските мисии в България през XIX век. В: *Годишник на Духовна академия „Св. Климент Охридски“*. Т. 26, с. 113 – 171; Генов, Г., 2001. Американският принос за възраждането на българщината, с особен поглед върху личността на Илайъс Ригс. В: *Исторически архив*, год. III, 9 – 10, с. 2 – 121. Илчев, И., Митев, П., 2003. *Докосвания до Америка (XIX – началото на XX в.)*. София: Хемимонт.
2. Кларк, Д., 1979. Американците откриват българите: 1834 – 1871 г. В: *България в света от древността до наши дни*. Т. 1, София, с. 477 – 485; Несторова, Т., 1991. *Американски мисионери сред българите 1858 – 1912*. София: Св. „Кл. Охридски“. Пундев, М., 1996. *България, Америка, Русия*. София: Весела Люцканова; Hall, W. (1938) *Puritans in the Balkans: The American Board of Missions in Bulgaria, 1878–1918*. Sofia: Cultura; Shashko, Ph. (1990). A Recent Discovery: Elias Riggs' Translation from Bulgarski Narodni Pesni by the Miladinovi Brothers. *Etudes balkaniques*, I, pp. 69 – 79.
 3. Самуилова, С., 2017. *Пробиви в Студената война. Образователните обменни програми на САЩ във ФРГ и НРБ*. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“.
 4. САЩ прекъсват дипломатическите си отношения с България през 1950 г., след като българското правителство обявява американския пълномощен министър Доналд Рийд Хийт за „персона нон грата“.
 5. ДКНТП многократно променя името си: Комитет по технически прогрес (1959-1962), Държавен комитет за наука и технически прогрес (1962 – 1971), Държавен комитет за наука, технически прогрес и висше образование (1971), Комитет за наука, технически прогрес и висше образование (1971), отново Държавен комитет за наука и висше образование (1977 – 1986).
 6. Научен архив на БАН (НА-БАН), ф. 1, оп. 21, а.е. 1, л. 1 – 3.
 7. 53 държави от Европа, Азия и САЩ подписват „Заклучителния акт от Хелзинки“, чиято трета „кошница“ (basket) съдържа декларация за сътрудничество в областта на културата, образованието и информацията, която цели подобряване на отношенията между Източния блок и Запада.
 8. НА – БАН, ф. 1, оп. 26, л. 14.
 9. Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българска народна армия (КРДОППБГДСРСБНА), ф. 22, оп. 1, а.е. 13, л. 13.
 10. КРДОППБГДСРСБНА, ф. 20, оп. 1, а.е. 490. л. 120.
 11. International Research and Exchanges Board Records. A Finding Aid to the Collection in the Library of Congress. Manuscript Division. Library of Congress. Washington, D.C, 2011. Available from: <https://www.loc.gov/rr/mss/f-aids/IREX.pdf>, архивирано на 27.02.2021 г.
 12. Дипломатически архив на Министерство на външните работи (АМВнР), оп. 47-4, а.е. 15, л. 81.

13. АМВНР, оп. 47-4, а.е. 15, л. 80.
14. Пак там, оп. 49-2, а.е. 73, л. 7.
15. Пак там.
16. Пак там.
17. Пак там, оп. 47-4, а.е. 15, л. 81.
18. Пак там, л. 102
19. Пак там, л. 105.
20. Open Doors 1995/1996. Report on International Educational Exchange. Institute of International Education. New York, p. 43, p. 60.
21. Пак там.
22. Димитров, М. (2019). Благоевградският „Оксфорд“, - На: https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/gradove/2019/12/22/4004074_blagoevgradskiiat_oksford/, архивирано на 27.02.2021 г.
23. Стойчева, П., Зарева, С. & Кехайова, А. (2012). AUBG Today Списание на Американския университет в България, 47, 2.
24. АМВНР, оп. 48-37, а.е. 12, л. 51.
25. American College of Sofia. Giving Report 2017-2018. Available from: https://drive.acs.bg/pr/ACS_Annual_Report_2018.pdf, архивирано на 27.02.2021 г.
26. Българо-американска комисия за образователен обмен „Фулбрайт“. – На: <http://www.swu.bg/academic-activities/international-relations-andprograms/fulbright.aspx.>, архивирано на 27.02.2021 г.
27. Пак там.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕЛИЧКОВ, А., 1985. Някои аспекти от развитието на американските училища между двете световни войни. В: *Студии по нова българска история (1877 – 1944)*, 270 – 298.
- ВЕЛИЧКОВ, А., 1997. Американската просветно-благотворителна мисия на Балканите и Близкия Изток между двете световни войни. *Исторически преглед*. № 1, 13 – 49.
- ПЕТКОВ, П., 2004. Американският колеж в София в оценките на своите ученици. В: ИЛЧЕВ, И. & МИТЕВ, П. (ред). *Българо-американски културни и политически връзки през XIX – първата половина на XX век*. София: Св. Кл. Охридски“, 26 – 38.
- МАРИНОВ, В., 2007. Международната трудова миграция: икономически аспекти. В: *Научни трудове на УНСС*, т. 2, 3 – 57.
- ТАНЧЕВ, И., 1992. Българи в учебни заведения в Съединените американски щати (От Освобождението до началото на XX век). *Исторически преглед*, №11 – 12, 131 – 145.

- ТАНЧЕВ, И., 2004. Българо-американски връзки в сферата на образованието (От Освобождението до началото на XX век). В: ИЛЧЕВ, И. & МИТЕВ, П. (ред). *Българо-американски културни и политически връзки през XIX – първата половина на XX век*. София: Св. Кл. Охридски, 159 – 169.
- ЦВЕТКОВА, Н., 2013. Американский университет за рубежом: практика создания и развития. *США и Канада: экономика, политика, культура*, №11, 87 – 97.

REFERENCES

- ALTANKOV, N., 1979. The Bulgarian-Americans. CA: Ragusan Press.
- AMTHOR, R. & METZGER, S., 2011. Neoliberalism, Globalization, and the American Universities in Eastern Europe: Tensions and Possibilities in “Exported Higher Education”. *Globalizations*, Vol. 8, no. 1, 65 – 80.
- CVETKOVA, N., 2013. American university abroad: The Practice of Creation and Development. *USA and Canada: economics, politics, culture*. no. 11, 87 – 97 [in Russian].
- Graham, T., 2016. *Taking Root in Foreign Soil: Adaptation Processes in Imported Universities*. Unpublished PhD Thesis. Washington: George Washington University Press.
- HARRIS, P.W., 1991. Cultural Imperialism and American Protestant Missionaries: Collaboration and Dependecy in Mid-Nineteenth-Century China. *Pacific Historical Review*. Vol. 60, no. 3, 309 – 338.
- KENNY, G., 2015. *Christian Imperialism: Converting the World in the Early American Republic*. NY: Cornell University Press.
- LONG, K., 2018. *The Emergence of the American University Abroad*. Unpublished PhD Thesis. NY: Columbia University Press.
- MARINOV, V., 2007. International Labour Migration: Economic Aspects. In: *The Scientific Papers of UNWE*, iss. 2, 3 – 57 [in Bulgarian].
- PETKOV, P., 2004. The American College in Sofia in the grades of its students. In: Ilchev, I. & MITEV, P. (Eds.). *Bulgarian-American cultural and political relations in the XIX – first half of XX century*. Sofia: St. Kl. Ohridski, 25 – 38 [in Bulgarian].
- PHILLIPS, R., 2004. The American University in Bulgaria and the U.S. Agency for International Development Relationship. *International Journal of Public Administration*. Vol. 27, № 11 – 12, 883 – 891.
- PHILLIPS, R., 2012. The American University....Where? *AUBG Today*. no. 47, 8 – 13.
- TANCHEV, I., 1992. Bulgarians in educational institutions in the United States of America (From the Liberation to the beginning of the XX

- century). *Istoricheski Pregled (Historical Review)*. № 11 – 12, 131 – 145 [in Bulgarian].
- TANCHEV, I., 2004. Bulgarian-American Relations in the field of education (From the Liberation to the beginning of the XX century). In: ILCHEV, I. & MITEV, P. (Eds.). *Bulgarian-American cultural and political relations in the XIX – first half of XX century*. Sofia: St. Kl. Ohridski, 159 – 169 [in Bulgarian].
- VELICHKOV, A., 1985. Some aspects of the development of American schools between the two world wars. In: *Studies in New Bulgarian History (1877-1944)*, 270 – 298 [in Bulgarian].
- VELICHKOV, A., 1997. US Education and Charity Mission in the Balkans and the Middle East between the two world wars. *Istoricheski Pregled (Historical Review)*. № 1, 13 – 49 [in Bulgarian].

BULGARIAN-AMERICAN RELATIONS IN THE FIELD OF EDUCATION AND SCIENCE AFTER THE END OF THE COLD WAR

Abstract. The article aims to analyze the history of Bulgarian-American relationship after the end of the Cold War with an emphasis on the changes that occur in the scientific and educational contacts between the two countries. The study is based on unpublished documents from the Scientific Archive of the Bulgarian Academy of Science (BAS), Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs, the „Commission for Disclosure of Documents and Announcing Affiliation of Bulgarian Citizens with the State Security and the Intelligence Services of the Bulgarian National Armed Forces“, official documents and published data of American educational and research institutions, as well as the research of leading authors and participants in the events. The analysis of the changes in the bilateral cooperation after the end of the Cold War found the educational exchange programs of the U.S. Nongovernmental Organizations to be incapable of rapid transformation in line with the new political realities. Their place was taken by the American universities, which proved to be far more “flexible” and able to respond to the changing needs of time.

Keywords: USA; Bulgaria; American University in Bulgaria; American College in Sofia; Fulbright, educational exchange programs

✉ **Dr. Simona Samuilova, Assist. Prof.**

Web of Science Researcher ID: AAU-6600-2020
Institute for Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences
1113 Sofia, Bulgaria
E- mail: samuilova@ihist.bas.bg